

**TA'LIM MUASSASALARIDA O'ZBEK TILI DARSLARINI ZAMONAVIY
PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH****Kodirova Ozoda Kuldashovna***Toshkent shahar Sergeli tumani, 301- umumiy
o'rta ta'lim maktabi o'zbek tili fani, oliy malaka toifali o'qituvchisi.*

Annotatsiya: O'zbek tili darslarining samaradorligini oshirish ta'lim-tarbiya jarayonini davr talabi darajasida yangi pedagogik texnologiyalar, texnik hamda axborotli vositalar bilan qurollantirishni taqozo etadi. Ushbu maqolada ta'lim jarayonida dars mashg'ulotlari (o'zbek tili darslari)ni o'tishda bugungi kunda o'qitishning eng zamonaviy va samarali usullaridan xisoblanmish "Interfaol" usullar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, o'zbek tili, pedagogika, metod, ta'lim metod, texnologiya, interfaol, muammoli, modulli, sinov dars, audiovizual, axborotli vositalar.

Abstract: Increasing the effectiveness of Uzbek language lessons requires equipping the educational process with new pedagogical technologies, technical and information tools at the level of current requirements. This article discusses the "Interactive" methods and modern educational technologies, which are considered to be the most modern and effective methods of teaching in the educational process (Uzbek language lessons).

Keywords: education, Uzbek language, pedagogy, method, educational method, technology, interactive, problem-based, modular, test lesson, audiovisual, information tools.

KIRISH

Pedagogik jarayonning eskirib qolgan texnologiyasini yangisiga almashtirish, zamonaviy maktabga davr talablari asosida yondashish, darsga esa yangicha usullarning loyahasini qo'llash asosiy vazifa bo'lib qoldi. O'zbek tili darslarida o'qitishning interfaol usullarini qo'llash hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biridir. O'zbek tili darslariga interfaol usullarni tadbiq etish zaruriyati pedagogik texnologiyaning mazmuni hamda an'anaviy ta'lim mohiyatini o'rganish, tahlil etish asosida yuzaga keladi. Ma'lumki, an'anaviy ta'lim mazmuninig asosi shundan iboratki, pedagog bu jarayondagi avtoritar mavqei, ta'lim jarayoni o'quvchilarning sust faoliyati asosiga qurilgan bo'lib, dars uchun ajratilgan vaqtning asosiy qismi pedagoglar tomonidan muhim nazariy ma'lumotlarni bayon etishga sarflanar, o'quvchilarning faolligini ta'minlashga zaruriyat sezilmasligini ifoda etardi. O'tgan asrning o'rtalarida audiovizual vositalarning yaratilishi hamda ular xizmatidan foydalanish "ta'lim texnologiyasi"ning yo'nalishini belgilab beruvchi omildir deya

baholandi. Ushbu bosqichda asosiy e'tibor texnik vositalardan samarali foydalanish hisobiga amalga oshirilishi, ularning imkoniyatlarini kengaytirish, axborot sig'imini va ularni uzatishni takomillashtirish va individual ta'limni yo'lga qo'yish kabi masalalarning ijobiy hal etilishiga qaratildi. O'tgan asrning 60-yillarida ta'lim faoliyatini avvaldan puxta ishlab chiqilgan dastur g'oyalariga muvofiq tashkil etish tashabbusi ko'tarildi.

Dasturlashtirilgan ta'lim o'quvchi muayyan bilimlarni qismlarga bo'lib hal etilishi asosida o'zbek tili darslarini tashkil etishni nazarda tutadi. Dasturlashtirilgan ta'lim mazmunida uning maqsadlari, baholash mezonlari o'zbek tili darslari mohiyatining aniq tavsifini ko'rsatuvchi ko'rsatgichlar ekanligiga alohida o'rin ajratildi. Bir qator davlatlarda bu sohada boy tajriba to'plangandir. Pedagogik texnologiyalar mohiyatini to'laqonli anglash uchun mazkur iboraning lug'aviy ma'nosini tushunib olish taqozo etiladi. "Ta'lim texnologiyasi" iborasining ma'nosi - (inglizcha "An educational technology") darslarni yuksak mahorat bilan san'at darajasida tashkil etish to'g'risida ma'lumot beruvchi fan, ta'limot demakdir. Ayni vaqtda mazkur tushunchaning ta'rifi hamda uning mohiyati borasida yagona g'oya mavjud emas. Bu nazariya mohiyatining yoritilishiga nisbatan turli yondashuvlar mavjud. O'zbek tili darslarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish mazkur jarayonning nazariy-amaliy qirralarini tadqiq etish, maxsus ishlanmalar yoki tavsiyanomalarning yaratilishini talab etadi. Ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda yangi pedagogik texnologiya nazariyasi, uning mohiyati ta'lim texnologiyalarini o'quv muassasalari, shu jumladan, o'zbek tili darslariga tadbiiq etish muammosining qay darajada o'rganilganligini tadqiq etish maqsadida mavzuga oid yaratilgan manbalar mohiyati bilan tanishib chiqdik. Bir qancha vaqtdan buyon ushbu nazariya va uning mohiyati yuzasidan tadqiqotlar olib borayotgan pedagog olim V.P.Bespalko "ta'lim texnologiyasi" tushunchasini "amaliyotga tadbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi" deya ta'riflagan bo'lsa, N.F.Talzina "fan va amaliyot oralig'ida muayyan tamoyillarni olg'a suruvchi usullarni ishlab chiqaruvchi, ularni izchil qo'llash kabi masalalarni hal etishga yo'naltirilgan mustaqil fan" ekanligiga e'tiborni qaratadi. V.V.Klarin tomonidan yaratilgan "Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse" nomli asarda V.P.Bespalko tomonidan bayon etilgan mulohazalar to'ldirilib, pedagogik texnologiyalarning barcha fanlarga tadbiiq etish shart-sharoitlari borasidagi qarashlar ilgari suriladi. V.P. Bespalko va M.V.Klarinlarning tadqiqotlarida "pedagogik texnologiya" tushunchasiga ta'rif berilgan. B.Blum ta'lim texnologiyasi mazmunida ta'lim maqsadining aniq belgilanishi muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan holda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni aniqlash maqsadida test topshiriqlarini ishlab chiqish jarayonida maqsadni oydinlashtirishga xizmat qiluvchi taksonomiya ishlab chiqadi. Taksonomiya muayyan obyektlarni ularning o'zaro tabiiy bog'lanishlari asosida tasniflash va tizimlashdir. So'nggi yillarda

yurtimiz olimlari tomonidan ham ta'lim texnologiyasi nazariyasiga oid bir hator maqola, risola va qo'llanmalar yaratildi. M.O. Ochilov mazkur iborani "Pedagogik texnologiya - tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va obyektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llanadigan usul va usullar majmuidir" deya sharhlaydi, N.Saidahmedov quyidagicha: "Pedagogik texnologiya bu o'qituvchi (tarbiyachi) tomonidan o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilab olingan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayoni", - degan ta'rifni beradi.

O'.Tolipov va M.Usmonboyevlar esa "pedagogik texnologiya" tushunchaning mohiyatini quyidagicha ifodalaydilar: "pedagogik texnologiya - bu muayyan loyiha asosida tashkil etiladigan, aniq maqsadga yo'naltirilgan hamda ushbu maqsadning natijalanishini kafolatlovchi pedagogik faoliyat jarayonining mazmunidir" O'.Tolipov va M.Usmonboyevlar tomonidan yaratilgan asarda pedagogik texnologiyaning nazariy asoslarini amaliy pedagogik faoliyatga tadbiiq etish masalasi o'rganilgan. Shuningdek, xususiy fanlarni o'qitish jarayoniga pedagogik texnologiyalarni tadbiiq etishning amaliy asoslarini ochib berishga harakat qilingan. Faylasuf olimlar B.Ziyomammedov va Sh.Abdullayevlar tomonidan yaratilgan "Yangi pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot" nomli asarda "Ma'naviyat asoslari" darslarini texnologik yondashuv asosida tashkil etish masalalari ochib berilgan bo'lib, bu boradagi bir qator ishlanmalar kitobxonlarning e'tiboriga havola etilgan. Ma'lumki, inson va jamiyatining harakatlantiruvchi kuchi bu – inson tafakkuridir. Tafakkur bu aql – idrok va dunyoviy bilimlar majmuasidir. Zamonaviy bilimlar ta'lim jarayonida bunyod etiladi. Shunga ko'ra mamlakatimizda ta'limga alohida e'tibor berilgan holda, uni yangi pedagogik tizimga o'tkazish bugungi davrimizning bosh vazifalardan biriga aylandiki, bu uzluksiz ta'limni yo'lga qo'yishni ham ilmiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Ma'lumki, har bir mamlakat va jamiyat o'zining ta'lim – tarbiya tizimiga va o'qitish texnologiyasiga ega bo'ladi. Lekin bu texnologiyada albatta jahon va umuminsoniy ta'lim – tarbiya sistema – tizimidan va o'qitish texnologiyasidan ijodiy foydalaniladi va undan bahramand bo'linadi. Shular asosida maktab o'quv fanlari o'zining o'qitish sistemasini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishga alohida e'tibor berilmoqda. Jumladan, o'quv predmetini yangi pedagogik texnologiyada o'qitishga o'tilmoqdaki, buning uchun o'zbek tili o'quv predmeti darslari bo'yicha didaktik materiallar, ko'rgazmalar, metodik adabiyotlarni tayyorlash va ishlab chiqarish zarurligi bugungi kunimizdagi muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Ma'lumki, ta'lim – tarbiya sohasida pedagogik texnologiya ancha murakkab masala bo'lib, undan tasviriy san'atini o'qitishda foydalanish ham o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi.

O‘zbek tili darslarini o‘qitishda ham pedagogik texnologiyani “dars texnologiyasi”, “o‘qitish texnologiyasi” va “ta’lim texnologiyasi” kabi ko‘rinishlaridan foydalanishadi.

1. “Dars texnologiyasi” – bu 45 daqiqali dars jarayonini tashkil etilishining umumiy pedagogik tinglovchilarga (didaktik va metodik) javob berishni kafolatlaydigan pedagogik jarayondir.

Ya’ni, o‘zbek tili fanining sinf – dars sistemasi bo‘lib, Yangi bilim berish, berilgan bilim – malakalarni mustaxkamlash, aralash dars, bilim – malakalarni tekshirish va nazorat qilish darslari kabilar. Ularning har biri o‘ziga xos texnologiyalarda faoliyat yuritadi.

2. “O‘qitish texnologiyasi” – o‘zbek tili darslarini o‘qitish va ular asosida nazariy va amaliy sohalaridan bilim – malakalarni o‘zlashtirish yo‘li, qoidalari va uslublari majmuasi jarayonidir. Bu texnologiya ma’lum bir o‘quv predmetini o‘qitish va o‘zlashtirish yo‘li, didaktikasi va xususiy metodikasi jarayonini ifoda etadi. Shunga ko‘ra o‘qitish texnologiyasi o‘zbek tili dars mashg‘ulotlarining turi bo‘yicha o‘zgarib ham turadi. Chunki o‘zbek tili dars mashg‘ulotlarini o‘qitish didaktikasi va uslublari mashg‘ulotlardagi maqsad va vazifalarning o‘zgarib turishi bilan uning o‘qitish texnologiyasi ham o‘zgarib turadi.

3. “Ma’lumot texnologiyasi” – bu o‘quvchilarga ma’lumot berish mazmunida ifodalanib, u o‘quvchilarga o‘zbek tili o‘quv fanidan bilim – malaka berish jarayonida o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasida ilmiy muloqot, munosabat, ijodiy hamkorlik jarayonlari mazmunida ifodalanadi. Ya’ni, beriladigan bilim va malakalarni o‘quvchilarga yetkaza olishni kafolatlay oladigan ta’lim-tarbiya vositalari, o‘qitish didaktikasi, metodikasi va uslublari majmuasida ifodalanadi. Chunki, dars jarayonida o‘zbek tili o‘qituvchisi o‘quvchilarga bo‘ladigan dars mazmuni bo‘yicha va darsda bajariladigan amaliy ishlar bo‘yicha vazifalar va ularni bajarish yo‘llarining eng oson, eng qisqa va ilmiy asosdagi yo‘llari bo‘yicha ma’lumotlar beradi.

Yuqoridagilar shuni ko‘rsatadiki, fanni o‘qitishda pedagogik texnologiyaning yuqoridagi har uchchala ko‘rishidan ham foydalansa bo‘ladi. Pedagogik texnologiyani yaxshi tushunib olgan o‘zbek tili fani o‘qituvchisi har qanday holatda ham dars samaradorligini oshirishga erishadi. Chunki, pedagogik texnologiyani juda ko‘plab prinsiplari borki, ulardan darsning maqsad va vazifasiga ko‘ra foydalanishi mumkin.

Bunday o‘qitishning an’anaviy ta’limdan farqi shundaki, an’anaviy o‘qitish texnologiyasi asosan “o‘qituvchi-o‘quvchi” tarzida umumiy xarakterda bo‘lib, unda o‘quvchi ta’lim jarayonining obyekt, ya’ni passiv shaxs sifatida qaraladi. Pedagogik texnologiyada “O‘qituvchi - ta’lim - o‘quvchi” tizimiga asoslanadi va unda o‘quvchi subyektga ya’ni, ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Bunda o‘quvchiga o‘zi izlanishga, o‘zi mushohada yuritishga sharoit yaratuvchi tashkilotchiga va uni nazorat etuvchi boshqaruvchiga aylanadi. Hozirgi davrda pedagogik texnologiyaning.

Muammoli – modulli o‘qitishi shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, ta’limni jadallashtirish, maqsadli o‘qitish, tabaqalashtirib o‘qitish kabi turlari ishlab chiqilganki, o‘qituvchini o‘zi fanning o‘qitish mazmuniga mos kelishiga ko‘ra tanlaydi va undan foydalanadi.

XULOSA

Shu narsani xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, dars qaysi fandan bo‘lishidan qat’iy nazar, ilmiy yondashsak, mashg‘ulotlarimizda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, noa’naviy dars o‘tish usullaridan ijodiy foydalansak, biz o‘z oldimizga qo‘ygan maqsadimizga tezroq yetamiz. Zero, bularsiz o‘quvchilar mehrini va qiziqishini qozonish mumkin emas. Yuqorida sanab o‘tilgan mashg‘ulot metodlari o‘quvchida idrok va xotira, diqqat - e’tibor va tafakkur, tasavvur va mantiqni birlashtirishi kerak. Bilimlar, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishda o‘quvchining faolligi, qiziqishi, ijodiy mustaqilligini oshirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar – mashg‘ulotlarni o‘tishning maqbul shakllari va imkoniyatlari ana shunga ko‘p jihatdan yo‘l ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Эрназарова, М., & Жабборова, Э. (2022). Педагогические технологии на уроках русского языка. Общество и инновации, 3(4/S), 251-256.
2. Эрназарова, М. (2022). Взаимоотношения родителей с растущим человеком. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari, 1(1), 503-506.
3. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий технологиялар // Ж. Педагогик таълим. – Тошкент, 2005.
4. Зиёмухаммедов Б. Янги педагогик технология: назария ва амалиёт. – Тошкент, Chinoz ENK, 2002.
5. Толипов Ў., М.Усмонбоева. Педагогик технология асослари. «Мактаб ва ҳаёт» журнаliga илова. – Тошкент, ЎзПФТИ, 2003.